

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

кономічності територіальної концентрації населення і господарства в певних вузлових елементах, здатних впливати на навколишні райони і стимулювати їх розвиток, визнає неминує існування контрастів в системі «центр – периферія», функціональну залежність і підпорядкованість її елементів.

Висновки

У центр–периферійній системі центр (ядро, хартленд) являє собою активно–домінуюче початок, місце зародження технологічних і соціальних нововведень, концентратор складності, специфіки і різноманітності. Вищесказане дає підставу констатувати, що будь–які зміни, що проводяться на теперішній час в рамках відносин центру і периферії, обґрунтовуються прагненням поліпшити, удосконалити систему відносин між центром і регіонами прикордонного положення, вивести її на новий якісний рівень, зробити максимально ефективною.

Список використаних джерел

1. Myrdal G. Economic Theory and Underdeveloped Regions. London: Duckworth, 1957.
2. Friedmann J. Regional development policy. Boston: Mass. Inst. Techn., 1966. – 317 p.
3. Hirschman A. The Strategy of Economic Development. New Haven: Yale University Press, 1958.
4. Rokkan S. Citizens, Elections, Parties. Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development. Oslo: Universitetsforlaget, 1970.
5. Роккан С. Политика территориальной идентичности. Исследование по европейскому регионализму / Стайн Роккан, Дерек В. Урвин. // Логос. – 2003. – No 6 (40). – С. 117–132.
6. Роккан С. Измерения процессов формирования государства и создания нации: возможная парадигма для исследования вариаций в пределах Европы / С. Роккан // Ойкумена. Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально–экономических систем и цивилизаций. Выпуск 3. – Харьков: Константа, 2005. – С. 182–217.
7. Furtado C. Les nouvelles sources du pouvoir dans l'ordre économique international. «Revue Tiers Monde», P., Janvier–mars 1980.
8. Wallerstein I.M. The Modern World–System. Studies in Social Discontinuity. New York: Academic Press, 1974.
9. Wallerstein I.M. The End of the World as We Know It. Social Science for the Twenty–First Century. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.
10. Центр и периферия в региональном развитии / О.В. Грицай, Г.В. Иоффе, А.И. Трейвиш. – М.: Наука, 1991. – 168 с.
11. Макиндер Х. Геополитическая ось истории // Классика геополитики XX века М.: Издательство НКТ, 2003. – 731 с.
12. Хаусхофер К. О геополитике: Работы разных лет. – М.: Мысль, 2001. – 428 с.
13. Friedmann J. Regional development policy: a case Study of Venezuela. Cambridge, Mass. Inst. Tech. Press, 1966. – 279 p.
14. Perroux F. L'économie du XXe siècle. Grenoble, Presses Universitaires de Grenoble.
15. Важинський Ф.А. Українсько–молдовський транскордонний регіон: інституційно–правові засади функціонування та сучасний стан субрегіональної співпраці / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Соціально–економічні проблеми сучасного періоду України.: зб. наук. пр. / ДУ «ІРД ім. М.І. Долишнього НАН України»; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2015. – Вип. 6 (116). – С. 55–62.

УДК 339.924

І.Ю. ГУЖВА,

к.е.н., в.о. директора ДП «Науково–дослідний економічний інститут»

Механізми вдосконалення зовнішньоторговельної політики України

У статті розглянуто теоретико–методологічні засади формування сучасних торговельно–економічних відносин в глобальному вимірі. Проаналізовано передові інструменти регулювання та розвитку міжнародної торгівлі. Визначено інструментарій аналізу моделювання та прогнозування міжнародної торгівлі. Запропоновано стратегічні напрямки та концептуальні засади інтеграції України до світового господарства.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, моделювання, нетарифні заходи, спрощення процедур торгівлі, експортно–кредитне агентство.

І.Ю. ГУЖВА,

к.э.н., и.о. Директора ГП «Научно–исследовательский экономический институт»

Механизмы совершенствования внешнеторговой политики Украины

В статье рассмотрены теоретико–методологические основы формирования современных торгово–экономических отношений в глобальном измерении. Проанализированы передовые инструменты регулирования и развития международной торговли. Определены инструментальный анализ моделирования и прогнозирования международной торговли. Предложены стратегические направления и концептуальные основы интеграции Украины в мировое хозяйство.

Ключевые слова: внешняя торговля, экспорт, импорт, моделирование, нетарифные меры, упрощение процедур торговли, экспортно–кредитное агентство.

I. GUZHVA,

PhD Acting Director of the State Enterprise “Scientific and Research Institute of Economics”

Mechanisms for improvement of foreign trade policy of Ukraine

The article deals with the theoretical and methodological principles of formation of modern trade and economic relations on a global scale. Advanced instruments of regulation and development of international trade are analyzed. Tools for modeling

and forecasting analysis of international trade are revealed. Strategic areas and conceptual grounds of Ukraine's integration into the world economy are suggested.

Key words: foreign trade, export, import, modeling, non-tariff measures, trade facilitation, export-credit agency.

Постановка проблеми. Світові інтеграційні процеси характеризуються обмеженими, насамперед ресурсними, можливостями в забезпеченні функціонування національних економічних систем. Наразі практично жодна країна не може самостійно забезпечити свої стрімко зростаючі виробничі та споживчі потреби. А такі сфери, як транспорт, комунікації чи екологія та пов'язані з нею питання клімату, здоров'я людей і стану довкілля мають традиційно глобальний характер. Таким чином, міжнародна торгівля стає каталізатором економічного розвитку країн світу, а зовнішньоекономічна діяльність – сприяє науково-технічному прогресу через організацію спільних досліджень, обміну технологіями та швидкому переобладнанню сучасною технікою виробництв і навіть цілих галузей економіки. Проте швидкі темпи економічного зростання за рахунок збільшення відкритості економіки супроводжуються масштабними дисбалансами, які загрожують стабільності та стійкості економічних процесів. А в країнах, де політичні ризики досить високі, такі дисбаланси й «больові точки» національної економіки значно розширюються й стають уразливішими.

Особливої ваги ця проблема набуває в умовах розгортання сучасних процесів глобалізації та інтернаціоналізації виробництва, що характеризуються посиленням міжнародної конкурентної боротьби за доступ до сировинних ресурсів та ринків збуту готової продукції. Україна все більше стає пасивним учасником такої боротьби. У сучасних інтеграційних процесах країни намітилися негативні тенденції щодо зменшення обсягів зовнішньої торгівлі, втрати багатьох позицій на світових ринках, уповільнення надходжень іноземних інвестицій і, як наслідок, скорочення обсягів виробництва та погіршення добробуту населення.

Так, упродовж 2011–2015 рр. обсяги українського товарного експорту загалом скоротилися на 44,6%, тоді як експорт металобрухту за аналогічний період зріс у 4 рази, експорт зерна – більш ніж у півтора рази, експорт усіх сировинних товарів зріс майже на чверть; його частка в загальному товарному експорті піднялася на 10 відсоткових пунктів [1].

Відтак, щоб використати глобалізацію для власного розвитку, Україні необхідно сформувати нову контрциклічну зовнішньоторговельну політику, яка чітко вписувалася б у контекст відповідних політик як провідних країн, так і таких, що стрімко розвиваються. Реальні масштаби сучасної економіки та, відповідно, зовнішньоекономічної діяльності визначаються не так розміром експорту й імпорту, як обсягом доданої вартості, яку створює та чи інша країна, її впливом у системі міжнародних виробничо-збутових мереж. Від того, яке місце посідає в них економіка України та на яких умовах вона діятиме як учасник таких об'єднань, залежить і успішність модернізації, і подальші шляхи розвитку. Для України, яка стоїть перед найважливішою проблемою щодо забезпечення стрімкого економічного зростання на основі модернізації, участь у глобальних ланцюгах доданої вартості (GVC) означає активізацію залучення іноземних інвестицій, модернізацію виробництва шляхом упровадження нових технологій, нарощування

експортного потенціалу та забезпечення необхідних темпів економічного розвитку. Це вимагає переосмислення цілей і механізмів розвитку зовнішньоекономічної та промислової політики країни, що, своєю чергою, потребує створення відповідних технологічних та інституційних передумов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем формування та реалізації в Україні зовнішньоторговельної політики присвячено низку публікацій провідних вітчизняних вчених-економістів, зокрема І.Бураковського [2], А.Гальчинського [3], Д.Лук'яненка [4], Ю.Макогона [5], В.Онищенко [6; 7], С.Пахомова [8] та ін. Однак особливості сучасних викликів розвитку національної економіки України та поява новітніх можливостей активізації зовнішньоторговельної діяльності вітчизняних суб'єктів ЗЕД, зокрема еволюція феномену формування глобальних ланцюгів доданої вартості та розвиток глобальної системи міжнародного торговельного права в рамках СОТ, обумовлюють необхідність здійснення подальших досліджень у даній сфері.

Мета статті – визначення теоретико-методологічних засад формування та реалізації зовнішньоторговельної політики України задля ефективної інтеграції до світового господарства.

Виклад основного матеріалу. Сучасний розвиток світової торгівлі товарами і послугами характеризується розгортанням низки глобальних довгострокових трендів, що змінюють структуру міжнародного ринку та позиції окремих країн у ньому, серед яких:

– стрімкий економічний підйом у країнах, що розвиваються. Здійснюючи політику відкритості й інтеграції до світового господарства, ці країни одержують доступ не лише до провідних технологій і ресурсів, необхідних для прискорення індустріалізації, а й до значного зростання зовнішнього попиту на їх експорт. Відтак стара модель світової торгівлі, в якій домінують розвинені країни, трансформується в модель, в якій країни, що розвиваються, стають новими полюсами торгового розширення;

– формування глобальних ланцюгів доданої вартості, які докорінно змінюють природу міжнародної торгівлі й механізми «підключення» країн до світової економіки. Поєднання світових тенденцій до зниження транспортних і логістичних витрат, поліпшення інформаційних технологій і збільшення відкритості національних економік уможливили фрагментацію виробництва між цілими регіонами. Окреслена тенденція проявляється в збільшенні світової торгівлі проміжними товарами;

– формування мегарегіональних інтеграційних угруповань, які відрізняються від звичайних угод про вільну торгівлю значною економічною вагою учасників переговорів на світовому ринку й широким колом обговорюваних норм регулювання міжнародної торгівлі, які виходять далеко за межі існуючих правил у рамках СОТ. Завдяки цьому мегарегіональні угоди мають потенціал значно розширити міжнародну торговельну систему за допомогою вироблення зобов'язань, які спочатку будуть застосовуватися тільки до учасників відповідних угруповань, однак згодом поширяться на глобальному рівні;

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

– активний розвиток міжнародної електронної торгівлі. Нині електронна торгівля є одним із ключових двигунів економічного зростання та збільшення обсягів міжнародної торгівлі, оскільки вона допомагає долати традиційні бар'єри в ній, зокрема територіальну віддаленість і нестачу інформації щодо можливостей іноземних ринків. Завдяки розвитку електронних комунікаційних технологій суб'єкти господарювання позбуваються необхідності підтримувати додатковий персонал або здійснювати більші капіталовкладення в розвиток фахівців для реалізації проектів у сфері ЗЕД.

Серед виявлених тенденцій особливо виділяється формування й поширення глобальних ланцюгів доданої вартості. У зв'язку з досягненням високого рівня розвитку міжнародного поділу праці сучасні процеси фрагментації та транснаціоналізації виробництва характеризуються надзвичайною комплексністю, за якої кінцеві вироби та послуги під час їх виготовлення й реалізації проходять через низку взаємопов'язаних стадій: концептуалізацію, дизайн, маркетинг, власне виробництво та дистрибуцію, що здійснюються фірмами-виробниками й постачальниками з різних країн. Глобальні ланцюги доданої вартості виникли як стратегії ведення міжнародного бізнесу. Вони організують територіально розосереджені виробництва в єдиний ефективний комплекс на основі їх спеціалізації та комплементарності для виробництва певного кінцевого продукту чи послуги.

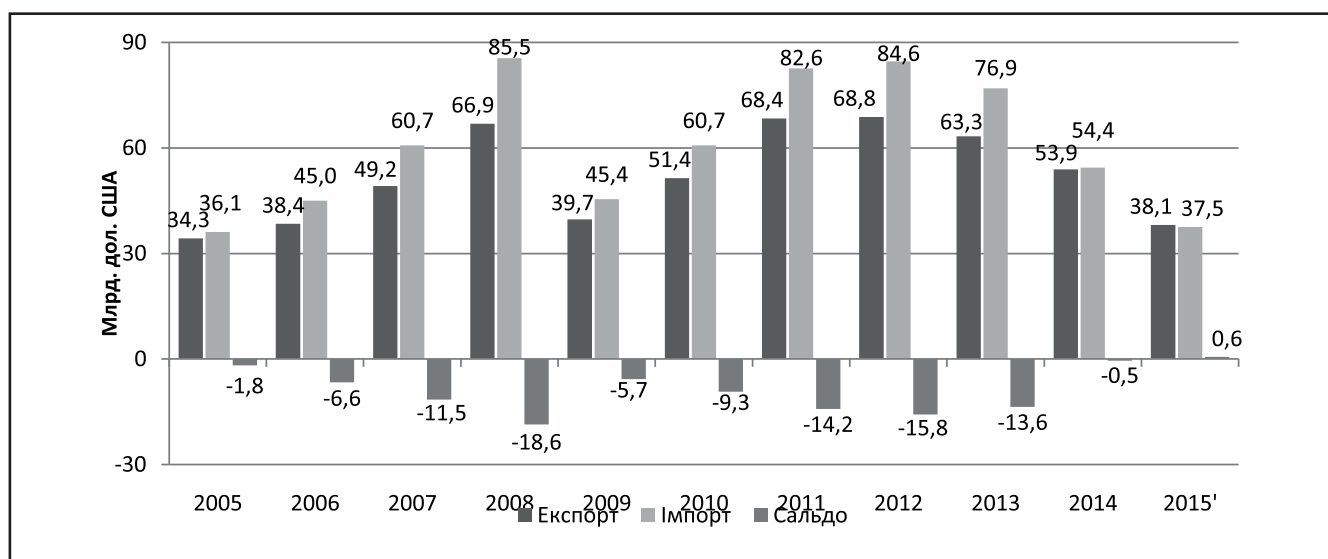
У цих ланцюгах кожна країна виробляє не повну вартість товару, а лише бере участь у формуванні доданої вартості на черговому етапі його розробки, виробництва чи збуту. Це дозволяє знижувати витрати й натомість підвищувати конкурентоспроможність продукції, розміщуючи окремі етапи виробництва у найбільш економічно доцільних країнах та регіонах світу. Розосередження виробничих процесів по різних регіонах при створенні товару, завдяки стрімкому зменшенню витрат на торгівлю та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, має значний вплив на прискорення процесів глобалізації. Адже це сприяє включенню у світовий відтворювальний процес нових ринків та цілих країн, створенню нових робочих місць, а також стимулює дифузії інновацій і науково-технічний прогрес [9, с. 36].

Унаслідок цього частка товарів і послуг кінцевого споживання, що пройшли всі стадії виробництва та обробки в одній країні (або в межах одного суб'єкта економічної діяльності), швидко скорочується, тоді як успіх виробничо-господарського комплексу країни на міжнародній арені все більше визначають запровадження технологічних та управлінських інновацій, лібералізація транскордонного руху товарів, послуг, капіталу й інформації. Аналіз міжнародної торгівлі крізь призму глобальних ланцюгів доданої вартості забезпечує цілісне уявлення про функціонування глобальної індустрії та окремих національних економік у ній.

Концепція глобальних ланцюгів доданої вартості актуалізувала вирішення проблем, які стосуються нових реалій світового виробництва й обміну, зокрема ролі економік, що розвиваються (насамперед Китаю та Індії) як нових драйверів зростання в глобальних ланцюгах доданої вартості. Акцент змістився також на важливість сертифікації міжнародної продукції та технологій її виробництва, що зараз усе більше розглядається як передумова конкурентного успіху для експортно-орієнтованих економік. На чільні місця вийшло й питання підвищення якості робочої сили для забезпечення економічної модернізації та міжнародного поширення національних норм і стандартів.

Трансформації зазнає й інтеграційний порядок денний ключових країн і блоків світу. Отримання преференцій для існуючих ланцюгів доданої вартості стає основною метою міжнародної економічної інтеграції. Для цього в угоди про вільну торгівлю, крім тарифних питань, усе більше включають питання, спрямовані на зниження інших витрат для глобальних ланцюгів доданої вартості (лібералізацію торгівлі послугами, спрощення процедур торгівлі, обмеження вимог щодо використання місцевих компонентів), а також заходи, спрямовані на захист сформованих GVC (правила походження товарів, захист прав інтелектуальної власності, правила конкуренції та ін.). Таким чином, характерною особливістю сучасності стає формування поглиблених та всеосяжних зон вільної торгівлі.

На цьому тлі сучасний стан зовнішньої торгівлі України та динаміка надходження іноземних інвестицій в 2010–2015

Рисунок 1. Динаміка зовнішньої торгівлі України товарами в 2005–2015 рр., млрд. дол. США

Джерело: [1]

роках свідчать про існування суттєвих недоліків у формуванні й реалізації зовнішньоторговельної політики країни. Орієнтація вітчизняної економіки на пріоритетне обслуговування зовнішнього попиту робить її особливо залежною від світових економічних криз, а в умовах її сировинної орієнтації експорту та залежності від високотехнологічного імпорту обумовлює формування негативного сальдо торгового балансу (рис. 1).

Міжнародна практика показує, що світовий попит і світова ціна на товари з низьким рівнем доданої вартості мають тенденцію бути більш волатильними, ніж на товари з високим рівнем доданої вартості. Тому країни, які змушені підтримувати збалансованість національних економік на такій ненадійній основі, ризикують мати великі проблеми в економіці при різких змінах у кон'юктурі світового ринку.

Отже, забезпечення стабільного розвитку економіки України потребує зміни структури вітчизняного експорту в напрямку збільшення частки високотехнологічних, наукомістких товарів. А це зумовлює необхідність реформування всього господарського комплексу країни на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки. Усунення негативних тенденцій щодо зменшення обсягів експорту, втрати багатьох позицій на світових ринках, сповільнення надходжень іноземних інвестицій потребує невідкладних заходів насамперед із боку органів влади та, безумовно, проактивної позиції представників бізнесу.

Дослідження переваг і недоліків участі економіки України в глобальних ланцюгах доданої вартості зумовило актуальність визначення механізмів, які сприятимуть усуненню структурних диспропорцій в зовнішній торгівлі та виробничому комплексі, а також сприятимуть ефективній інтеграції вітчизняної економіки в світове господарство шляхом залучення в ланцюги створення вартості на якісно новому рівні. Основними такими механізмами, на яких зосереджено увагу в дисертаційній роботі, є такі:

- обмеження експорту сировинної продукції з метою забезпечення її переробки в товари з високим рівнем доданої вартості в межах національної економіки;
- створення регіональних інтеграційних угруповань та укладання угод про вільну торгівлю з основними торговельними партнерами України з метою поліпшення умов доступу вітчизняних товарів та послуг на іноземні ринки;
- введення в дію новітньої Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі, підписаної на IX Міністерській конференції Світової організації торгівлі;
- активізація діяльності в рамках Угоди СОТ про державні закупівлі.

Оскільки ефективна інтеграція до глобальних ланцюгів доданої вартості передбачає створення максимально сприятливих умов для виходу на зовнішні ринки національних товарів з високою доданою вартістю, то в умовах сировинно-орієнтованої економіки це обумовлює необхідність регулювання експорту сировини. Відтак подолання сировинної спеціалізації на міжнародних ринках, у тому числі за допомогою посилення торговельного протекціонізму, є засадничою метою. На її досягнення повинно орієнтуватися вдосконалення зовнішньоторговельної політики всіх країн світу, що відстають в економічному розвитку, у тому числі України. Адже для держави вигідніше стимулювати експорт готової продукції, створюючи

чи принаймні зберігаючи робочі місця й додану вартість в національній економіці, ніж бути сировинною базою для більш розвинених економік. В українській практиці обмеження експорту сировинної продукції врегульовано зобов'язаннями в рамках СОТ щодо можливості застосування експортних мит на окремі товарні позиції, зокрема брутт чорних та кольорових металів, насіння соняшнику, шкірсировина тощо, а також тимчасовим мораторієм експорту необробленої деревини, що загалом позитивно впливає на відбудову й подальший розвиток переробної промисловості країни, а також на її позиції в ланцюгах доданої вартості.

Шляхом укладання угод про вільну торгівлю передбачається створення сприятливих передумов для збільшення загального товарообігу та розширення географії й номенклатури національного експорту, а також залучення іноземних інвестицій в економіку країни, зокрема в комерційно-виробничу діяльність малого та середнього бізнесу. З огляду на обмежені можливості внутрішньої підтримки вітчизняного товаровиробника та низький рівень тарифного захисту України (середньоарифметична ставка ввізного мита України становить 4,5%, зокрема 9,2% на сільськогосподарські товари та 3,7% – на промислові), а також з метою компенсації потенційних ризиків у результаті лібералізації торгівлі з окремими країнами світу, переговори щодо укладання угод про вільну торгівлю слід супроводжувати додатковими інвестиційними угодами та проектами технічної допомоги.

Спрощення процедур торгівлі являє собою стандартизацію, гармонізацію й автоматизацію торговельних процедур і потоків інформації, необхідних для руху товарів від продавця до покупця та для здійснення оплати за цей товар. Воно має на меті зменшення транзакційних витрат у міжнародному русі товарів і послуг. Зависокі транзакційні витрати в міжнародній торгівлі внаслідок неефективної роботи митних органів, надмірної бюрократизації процедури митного очищення товарів, затримок у поставках продукції закордон чи значної корупційної складової в роботі відповідних органів виконавчої влади призводять до безповоротних втрат для національних економік, зменшуючи доходи та міжнародну конкурентоспроможність бізнесу й урешті збільшуючи витрати кінцевих споживачів. Найважливішого значення спрощення процедур торгівлі набуває для суб'єктів господарської діяльності, залучених у глобальні ланцюги доданої вартості, оскільки спосіб їхньої організації передбачає мультиплікативне накопичення транзакційних витрат уздовж ланцюга поставок [10].

Що стосується Угоди СОТ про державні закупівлі, то вона створює правові основи для регулювання державних контрактів, що, за експертними оцінками, становить більше 15% ВВП у багатьох країнах-членах цієї Угоди. Угода надає широкі можливості доступу до ринку, загальна щорічна вартість якого оцінюється в 1,7 трлн. дол. США [11]. Мета Угоди – забезпечити максимальну вигоду від лібералізації державних закупівель шляхом надання дозволу іноземним постачальникам брати участь у тендерних закупівлях і забезпечення зарубіжним заявкам режиму не менш сприятливого, ніж той, який застосовується до заявок з будь-якої іншої країни, у тому числі власної. Членство в Угоді СОТ про державні закупівлі також сприяє розвитку продуктивної конкуренції та дотриманню належних норм організації державних закупівель, що

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

є надзвичайно актуальним у зв'язку з високим рівнем поширеності корупційних правопорушень у даній сфері навіть серед розвинених країн світу.

Проте створюючи потужний імпульс для активізації економічного зростання шляхом розширення сфери залучення суб'єктів ЗЕД до світового господарства, зазначені інструменти водночас передбачають двосторонній характер лібералізації торговельно-економічних відносин, що спричиняє й низку викликів для національної економіки України, пов'язаних з рівнем її міжнародної конкурентоспроможності, а також роллю, яку виконує вітчизняний господарський комплекс країни в міжнародному поділі праці. Це зумовлює необхідність використання регулюючих заходів для забезпечення балансування торговельно-економічних відносин, щоб захистити національні інтереси в процесі залучення вітчизняної господарської системи до глобального торговельного простору. Серед інструментів, які наразі залишаються в розпорядженні держави, найперспективнішим з погляду ефективності застосування й відповідності нормам СОТ залишається використання групи інструментів торговельного захисту (trade remedies), спрямованих на усунення дискримінації в торгівлі й негативних наслідків значних непередбачуваних змін у динаміці зовнішньої торгівлі (антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів).

Аналіз світового досвіду з використання інструментів торговельного захисту та взаємодії країн із СОТ дозволив установити, що застосування заходів балансування торговельно-економічних відносин й ухвалення рішень про використання тих чи інших інструментів торгової політики потребує від уряду здійснення оцінки сукупного впливу таких заходів на характер цієї політики й можливі дії у відповідь за принципом «дія-протидія» з боку торговельних партнерів. Тому практичне втілення державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності потребує здійснення конкретних економіко-математичних розрахунків, які дозволяють оцінити вплив запровадження заходів у зовнішній торгівлі на макроекономічні показники, галузі та види економічної діяльності.

Відтак активізація процесів упровадження моделювання в економічній науці та практиці знайшла широке відображення в механізмах розробки торговельних політик різних країн. Сучасна світова практика чисельного аналізу наслідків зміни зовнішньоторговельної політики передбачає використання передусім моделей загальної рівноваги (CGE). Прикладні моделі загальної рівноваги дають можливість спрогнозувати вплив економічної політики держави на доходи агентів певного ринку та на макроекономічні показники (ВВП, доходи державного бюджету тощо). Водночас вони надають змогу виокремити вплив конкретного застосованого урядом заходу регулювання серед низки використовуваних різноманітних інструментів державного управління у сфері зовнішньоторговельної діяльності. Іншою перевагою прикладних моделей загальної рівноваги є можливість побудови різних сценаріїв подій залежно від загальних перспектив розвитку національної економіки, масштабів охоплення зовнішньоторговельних зв'язків новими заходами державного регулювання, часового діапазону імплементації нових регуляторних механізмів та ін. Моделі загальної рівноваги охоплюють усі галузі економіки, одночасно розраховують тор-

говельні та соціальні наслідки зняття торговельних бар'єрів на регіональному та глобальному рівнях.

Існує низка міжнародних проектів, які використовують й удосконалюють моделі загальної рівноваги та розробляють нові бази даних «витрати-випуск» для здійснення комплексного аналізу міжнародної торгівлі. Найбільш поширеним у практичному застосуванні в провідних країнах світу та міжнародних організаціях, у тому числі СОТ, виступає GTAP (Global Trade Analysis Project) [12]. Метою проекту є створення глобальної бази даних, яка дозволяє кількісно оцінювати зміни у світовій торгівлі. На додаток до бази даних розроблена автоматизована модель загальної рівноваги. Дослідження та симуляційний аналіз у рамках GTAP дозволяють відповісти на питання, що буде в результаті змін режимів зовнішньої торгівлі окремої країни або навіть регіону. Зокрема GTAP дозволяє оцінити вплив таких змін на макроекономічні показники, галузі економіки та окремі види економічної діяльності. Так, з використанням GTAP у 1994 р. було організовано комплексне дослідження, метою якого було визначення перспектив та наслідків для світової торгівлі в результаті прийняття угод в рамках Уругвайського раунду. Використовуючись для порівняльних статичних і динамічних обчислюваних моделей загальної рівноваги, база даних GTAP лежить в основі сучасного економічного аналізу питань глобальної політики, пов'язаних із торгівлею, енергетикою, навколишнім середовищем. Співробітництво в розробці глобальної бази даних дає змогу дослідникам зосереджуватися на економіці, помітно поліпшуючи якість глобального економічного аналізу.

Завдяки використанню GTAP нами було визначено потенційний вплив основних напрямів удосконалення зовнішньоторговельної політики України з метою розширення присутності вітчизняних виробників на регіональному та світовому ринках товарів та послуг. Економіко-математичне моделювання в системі GTAP було спрямоване на визначення наслідків, обґрунтування необхідності й пріоритетності застосування в Україні сучасних інструментів зовнішньоторговельної політики для інтеграції у світове господарство загалом зокрема регіон ОЧЕС. В ході моделювання було розглянуто 4 основні сценарії (табл. 1):

1. Імплементація Україною положень Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі. Потребує зусиль з боку України, не вимагає додаткової взаємодії з країнами-торговельними партнерами; підлягає значній формалізації щодо реалізації технічної складової сценарію.

2. Спрощення процедур торгівлі на регіональному рівні в рамках країн ОЧЕС. Вимагає активізації міжнародної співпраці, формування відповідного інституційного середовища в рамках ОЧЕС, проведення переговорного процесу і укладання відповідних угод.

3. Гармонізація вітчизняних державних стандартів якості та безпеки продукції з міжнародними за умови наскрізного впливу на усі сектори економіки України. Вимагає комплексних мір економіко-правового і техніко-технологічного характеру та перехідного періоду.

4. Лібералізація торгівлі промисловими товарами в країнах-членах ОЧЕС (скорочення ввізних мит до 0%).

За результатами моделювання встановлено, що зняття торговельних тарифних обмежень для промислової продукції в

Таблиця 1. Прогнозні показники змін основних макроекономічних показників України в умовах використання сучасних інструментів інтеграції у світове господарство, %

Зміни в зовнішньоторговельній регуляторній політиці	ВВП	Експорт	Імпорт	Обсяги виробництва	Внутрішні ціни
Імплементация в Україні Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі, зокрема скорочення терміну здійснення експортно-імпортних операцій	1,01	4,281	3,07	2,53	1,85
Спрощення процедур торгівлі на регіональному рівні в рамках країн ОЧЕС	0,39	1,14	0,82	0,68	0,52
Гармонізація Україною державних стандартів якості та безпеки продукції за всіма галузями економіки	1,14	5,47	0,71	2,83	2,36
Скасування ввізних мит на промислові товари в рамках ОЧЕС	0,28	1,36	0,65	0,77	0,44

Примітка: моделювання враховує лише фактор прискорення терміну здійснення експортно-імпортних операцій існуючих суб'єктів ЗЕД. Темпи зростання обсягів торговельного обороту з урахуванням залучення нових суб'єктів господарювання до ЗЕД внаслідок спрощення процедур торгівлі сягають 10%.

Джерело: власні розрахунки автора.

рамках ОЧЕС дають найменший вплив на зростання загального добробуту в Україні. Частково це зумовлено поступовим світовим трендом зі зниження тарифних бар'єрів, зокрема на промислові товари, в якому Україна бере активну участь (вступ до СОТ, двосторонні угоди про вільну торгівлю, асоціація з ЄС). Натомість найбільший позитивний ефект очікується від адаптації державних стандартів якості та безпеки продукції за умови наскрізного впливу даного заходу на всі сектори економіки України, а також від імплементации положень Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі, що забезпечить скорочення витрати часу на здійснення експортно-імпортних операцій.

Скорочення строку доставки та розвиток транспортно-логістичної інфраструктури загалом забезпечать позитивну тенденцію розподілу ресурсів на користь вітчизняної економіки за рахунок зростання попиту на фактори виробництва (завдяки змінам у вантажоперевезеннях в Україні). Особливо значним очікується зростання попиту в секторі будівництва, що й активізує розвиток інфраструктури та зовнішньоторговельну діяльність усіх пов'язаних з нею галузей економіки. Наскрізна технологічна зміна вітчизняних стандартів якості шляхом їх адаптації до міжнародних має потенціал забезпечити найбільший приріст ВВП країни та загальний позитивний ефект зростання добробуту населення й бізнесу за рахунок підвищення попиту на фактори виробництва, насамперед на землю, некваліфіковану робочу силу та капітал.

Порівняння результатів моделювання в системі GTAP на основі поточних статистичних даних і даних за 2007 р. дали можливість простежити реальний вплив від набуття Україною членства в СОТ на ефективність використання тих самих інструментів зовнішньоторговельної політики. Порівняння показали, що з часу вступу до СОТ здатність тарифних методів регулювання впливати на динаміку зовнішньої торгівлі України значно зменшилася, тоді як ефективність і дієвість таких механізмів як спрощення процедур торгівлі й перехід до міжнародних стандартів якості – зросли. Можна зробити висновок, що вступ до СОТ актуалізував в Україні використання нетарифних заходів. Регіональне порівняння результатів моделювання за різні часові періоди дало можливість виявити, що на сучасному етапі лібералізація торгівлі між країнами Причорномор'я стає більш актуальною та вигідною (з погляду зростання загального економічного добробуту) для партнерів України по ОЧЕС, ніж для неї самої. На

цей аргумент слід зважати при укладанні двосторонніх угод про вільну торгівлю з країнами регіону, насамперед із Туреччиною, щоб одержати вигідніші умови.

Своєї черги, використання виявлених завдяки моделюванню потенційних переваг розвитку зовнішньої торгівлі України потребує вдосконалення вітчизняного інституційного середовища ЗЕД. Зокрема, формування якісного економіко-правового середовища як передумови для ефективної реалізації зовнішньоторговельної політики шляхом використання всіх наявних механізмів, передбачених угодами в рамках СОТ та Угодою про асоціацію України з ЄС, доцільно здійснювати за такими напрямками:

- удосконалення роботи та системи взаємозв'язку всіх відповідальних за реалізацію зовнішньоторговельної політики органів державної влади України, передусім центральних органів виконавчої влади;

- удосконалення нормативно-правової бази як інструменту, що визначає мету, цілі, порядок і механізми проведення зовнішньоекономічної політики;

- формування концептуальних засад та стратегії розвитку промислового виробництва в Україні з акцентом на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків реального сектору економіки в процесі його інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості.

Механізми взаємодії органів державного регулювання зовнішньої торгівлі між собою та із суб'єктами зовнішньоторговельної діяльності недостатньо відпрацьовані, а це значно послаблює позиції держави в міжнародній системі господарських зв'язків. Тому існує нагальна необхідність запровадити в Україні адміністративну реформу, яка передбачатиме вдосконалення діяльності митних органів, особливо в частині регулюючих аспектів щодо здійснення господарюючим суб'єктом зовнішньоторговельної діяльності. Це потребує насамперед створення державою належного інформаційного простору, розрахованого на підвищення рівня обізнаності бізнесу про вже існуючі та потенційні можливості, які відкриваються завдяки тим чи іншим механізмам. Це, своєї черги, передбачає формування системи ефективної взаємодії між представниками бізнесу (B2B), між бізнесом та урядом (B2G), а також між різними урядовими відомствами та установами (G2G).

У визначенні ролі держави в зовнішньоторговельній політиці провідне місце посідає її взаємодія з бізнесом. Підприємство в умовах сучасної ринкової економіки є одним

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

з основних джерел розвитку економіки. Його ефективне функціонування залежить від багатьох умов, серед яких найважливішими є форми й методи взаємодії з державою. Установлення стратегічного альянсу між ними відкриє нові можливості для розвитку вітчизняної економіки в глобальній системі міжнародних економічних відносин. Утім, результативна співпраця держави та бізнесу можлива лише за умови визначення спільної мети й завдань, способів та методів активної діяльності із забезпечення високих темпів розвитку виробничо-експортного потенціалу вітчизняної економіки.

Належне втілення будь-яких реформаторських ініціатив та повноцінне використання всього спектру інструментів і механізмів посилення позицій України на міжнародному ринку товарів і послуг можливе лише в разі виконання цієї вимоги. Взаємодія та існування зворотного зв'язку між державою й бізнесом необхідні також для узгодження й формування довгострокової стратегії інтеграції країни у світове господарство, адже процес планування повинен відповідати інтересам та можливостям усіх економічних агентів. Лише збалансоване узгодження інтересів усіх зацікавлених сторін, що відповідатиме меті зростання національного добробуту, може забезпечити реалізацію національних економічних інтересів України на міжнародній арені [13, с. 24].

Законодавче забезпечення державного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні перебуває на етапі активного становлення й потребує впорядкування відповідних правових норм. Ці заходи мають проводитися комплексно, зі здійсненням систематизації нормативно-правової бази. Основна мета вдосконалення та проведення такої систематизації – зробити законодавство доступнішим, зрозумілішим і, що дуже важливо, несуперечливим. А також – забезпечити національні інтереси України при реалізації механізмів і норм СОТ. Водночас потрібно доповнити нормативно-правову базу законом про промислову політику, функції якого полягатимуть у забезпеченні більш системного охоплення державним управлінням сфери внутрішньої та зовнішньої економічної діяльності.

Інструменти реалізації внутрішньої промислової та зовнішньоторговельної політики держави повинні підпорядковуватися єдиній концепції та стратегії, які визначатимуть

пріоритетні галузі, механізми розвитку внутрішнього ринку й, звідси, політику сприяння розвитку виробничого потенціалу його учасників за обома напрямками – насичення внутрішнього та вихід на світовий ринок. При цьому необхідність радикальних трансформацій промислового сектору визначатиме також політику щодо імпорту машин і обладнання для модернізації основних фондів та комплектуючих, іншої проміжної продукції, для ефективного залучення його до глобальних ланцюгів доданої вартості.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що запропоновані та окреслені концептуальні засади й інструменти вдосконалення зовнішньоторговельної політики України, спрямовані на забезпечення ефективної інтеграції до глобальних ланцюгів доданої вартості, конче потребують формування належної інституційної бази. Основними структурними елементами такої бази повинні слугувати: нотифікаційний центр з питань зовнішньої торгівлі, експортно-кредитне агентство, мережа торгових представництв за кордоном, комітет зі спрощення процедур торгівлі, GPA-офіс, торгові домми, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (рис. 2).

Удосконалення інформаційної політики з боку уряду України у сфері зовнішньоторговельної діяльності потребує оптимізації роботи відділу обробки запитів, нотифікацій та інформаційного забезпечення, що перебуває в підпорядкуванні МЕРТ, зокрема його реорганізації в єдиний нотифікаційний центр [14]. Створення в Україні такого центру дозволить їй посилити дотримання принципу прозорості, який полягає в можливості залучення вітчизняних експертів до обговорення питань подальшого розвитку міжнародної торгівлі, розширення доступу товарів на світові ринки, активного застосування механізмів СОТ для реалізації торговельних інтересів національних виробників, формування та презентацію позиції країни з цих питань. Адже система прозорості СОТ надає змогу зацікавленим виробникам та експортерам ознайомлюватися з найактуальнішою інформацією про зміни в законодавстві інших країн-членів СОТ, що дозволяє оперативно реагувати на нові виклики чи можливості, які відкриваються після таких змін.

Особливо важливим для активізації виходу вітчизняного бізнесу на міжнародні ринки є створення експортно-кредит-

Рисунок 2. Формування інституційного середовища розвитку зовнішньої торгівлі України

Джерело: власна розробка автора.

ного агентства (ЕКА) [15, с. 99]. Державний «Укрексімбанк», заснований спеціально для стимулювання вітчизняного експорту, наразі практично не виконує свого прямого призначення. Зважаючи на відсутність належних механізмів державної підтримки страхування та фінансування експорту в Україні, вітчизняні підприємства-експортери працюють в умовах нерівноправної конкурентної боротьби на міжнародних ринках товарів і послуг. Проте альтернативи створення ЕКА не існує: будь-які доступні фінансові інструменти (гарантії, документарні та резервні акредитиви та ін.) мають недоліки порівняно з фінансуванням, забезпеченим ЕКА, яке спеціально призначене для цілей торгового фінансування.

Розвиток мережі торгових представництв України закордоном (ТП) має бути заснований насамперед на професіоналізмі кадрового складу та наявності економічно обґрунтованої стратегії діяльності кожного окремого ТП. Світовий досвід переконливо свідчить, що саме через торгові представництва ефективно вирішується широке коло питань двостороннього торговельно-економічного співробітництва. В Україні 2014 року було започатковано якісно нові реформи щодо створення ТП. Зокрема введено нову посаду – заступник Міністра економічного розвитку й торгівлі України – торговий представник. Також було оптимізовано структуру профільних департаментів Мінекономрозвитку. Наразі в уряді досягнуто згоди щодо відкриття певної кількості ТП у найбільш важливих країнах світу [16, с. 148]. Серед нових ТП особливу увагу слід привертнути представництвам при СОТ (м. Женева) та Єврокомісії (м. Брюссель), а також Вашингтоні, Пекіні, Анкарі тощо. На сьогодні це мають бути найбільш змістовні й фахові представництва, оскільки саме від оперативності та ефективності взаємодії з ними переважно залежить успіх реалізації зовнішньоторговельної політики України.

Створення Національного комітету зі спрощення процедур торгівлі передбачене Угодою СОТ про спрощення процедур торгівлі з метою забезпечення інституційної основи її імплементації на національному рівні відповідно до взятих зобов'язань. Аналогічним має бути значення GPA-офісу стосовно Угоди СОТ про державні закупівлі.

Торгові дома (ТД) виступають ще одним із найбільш ефективних інструментів налагодження комунікації між бізнесом та державою. У питаннях виходу на світові ринки, на нашу думку, наразі повинні відігравати основну роль торгові дома. Таку роль вони відіграють у транскордонній торгівлі багатьох країн світу, адже їхні розвинені мережі розглядаються як важливий елемент політики диверсифікації національного несировинного експорту. Важливість функціонування торгових домів полягає у виконанні ними подвійної ролі в просуванні експорту: з одного боку, вони являють собою співтовариства, які об'єднують професіоналів у сфері міжнародної торгівлі для допомоги бізнесу, а з іншого – виступають у ролі посередника між владою та бізнесом із питань підтримки зовнішньоекономічної діяльності [17, с. 108].

Необхідність поширення практики функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК) зумовлена тим, що без суттєвої фінансової та організаційної підтримки з боку уряду організувати значні експортні поставки можуть лише агрохолдинги [18, с. 41]. А особисті селянські та фермерські господарства неспроможні за-

безпечувати для себе постійно діючі канали реалізації своєї продукції навіть на внутрішньому ринку, не кажучи вже про доступ до торговельної інфраструктури й забезпечення сертифікації своєї продукції для поставок на зовнішні ринки. Більше того, особисті селянські й фермерські господарства та фізичні особи сільгоспвиробники об'єктивно нездатні самостійно адаптуватися до правил і норм СОТ, кон'юнктури світового аграрного ринку у виробництві високоякісної харчової продукції. Її залучення в міжнародні товарні потоки потребує створення й поширення в Україні СОК. Це уможливить розбудову відповідної інфраструктури для формування крупних партій продовольчих товарів на експорт, забезпечення контролю над ланцюгами поставки, а також сертифікацію продукції для поставки за кордон.

Формування інституційного потенціалу активізації зовнішньоторговельної діяльності в Україні потребує здійснення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації відповідних професійних кадрів. До змісту окресленої діяльності слід віднести: підвищення рівня поінформованості щодо сучасних інтеграційних процесів у світовому господарстві; визначення ролі та місця держави у формуванні та реалізації зовнішньоекономічної політики; розвиток державно-приватного партнерства; набуття нових знань та вмій щодо забезпечення ефективної співпраці з іноземними контрагентами; оновлення й розвиток навичок щодо економічного аналізу, моделювання та прогнозування в міжнародних торговельно-економічних відносинах. Прикладом таких фахівців можуть слугувати комерційні аташе в роботі торгових представництв.

Висновки

На сьогоднішні перед вітчизняним урядом гостро постає завдання щодо забезпечення активної підтримки та створення максимально сприятливих умов для реалізації вітчизняного експортного потенціалу з метою подолання кризових явищ зовнішнього сектора економіки України. Відтак, актуальності набуває визначення оптимальної ролі держави та найбільш ефективних механізмів її регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі, які сприятимуть активній інтеграції вітчизняної економіки у глобальне економічне середовище на якісно новому рівні.

У визначенні ролі держави в зовнішньоторговельній політиці на сучасному етапі провідне місце посідає її ефективна взаємодія з бізнесом. Бізнес, зокрема малий та середній, в умовах сучасної ринкової економіки є одним з основних джерел розвитку економіки. Його ефективне функціонування залежить від багатьох умов, серед яких найважливішими є форми і методи взаємодії з державою. Встановлення стратегічного альянсу між державою і бізнесом відкриє нові можливості для розвитку вітчизняної економіки в системі глобальних ланцюгів доданої вартості. Втім, результативна співпраця держави та бізнесу можлива лише за умови визначення спільної мети і завдань, способів та методів активної діяльності з забезпечення високих темпів розвитку виробничо-експортного потенціалу економіки України.

Список використаних джерел

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України (щомісячна інформація) / Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Бураковський І.В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України / І.В.Бураковський, О.В.Плотніков. – Х.: Фоліо, 2009. – 302 с.
3. Гальчинський А.С. Лібералізм: уроки для України: наук.–попул. есе / А.С.Гальчинський. – К.: Либідь, 2011. – 288 с.
4. Лук'яненко Д.Г. Глобальна економічна інтеграція: монографія / Д.Г.Лук'яненко; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун–т ім. В. Гетьмана». – К.: Національний підручник, 2008. – 219 с.
5. Макогон Ю.В. Трансформація світового фондового ринку: світові тенденції та виклики для України: монографія / Ю.В.Макогон, Н.О.Бударіна, А.О.Прокопенко; Донец. нац. ун–т. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – 271 с.
6. Гужва І.Ю. Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України / І.Ю.Гужва, В.П.Онищенко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – №3. – С. 10–19.
7. Онищенко В.П. Лібералізація та ефективність торговельної політики / В. П. Онищенко, О. А. Гащицький // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 1. – С. 5–13.
8. Пахомов С.Ю. Еволюція концепцій і моделей конкурентоспроможності / С. Ю. Пахомов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 11. – С. 3–8.
9. Backer K.D. Mapping Global Value Chains / Koen D. Backer and Sibastien Miroudot // OECD Trade Policy Papers. – 2013. – №159. – 46 p.
10. Measuring the Impact of Trade Facilitation Reform: World Bank Group Methodologies and Indicators [Electronic Resource] – Mode of access: <http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=39534720>.
11. Приєднання України до Угоди СОТ про державні закупівлі надасть можливість українським підприємцям брати участь у зарубіжних тендерах / Єдиний веб–портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248215517.
12. Global Trade Analysis Project (GTAP) [Electronic Resource] – Mode of access: <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/default.asp>.
13. Мовчан В. Політика сприяння експорту в Україні після адміністративної реформи: аналітична доповідь / В.Мовчан. – К., 2012. – 43 с.
14. WTO Notifications Search [Electronic Resource] – Mode of access: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S003.aspx.
15. Шолойко А.С. Страхування експортних кредитов как инструмент государственной поддержки экспортной деятельности в Украине / А.С.Шолойко // Современная экономика: проблемы, тенденции, перспективы. – 2013. – №8. – С. 96–103.
16. Письмаченко Л.М. Досвід державного регулювання зовнішніх економічних відносин у країнах із розвинутою ринковою економікою / Л.М. Письмаченко // Теорія і практика державного управління. – 2007. – № 1(16). – С. 138–154.
17. Французов В.В. Торговые дома и специализированные торговые компании в мировой коммерческой практике / В.В. Французов, И.К. Дробница, А.В. Кочкарев и др. // Бюллетень иностранной коммерческой информации. – 2015. – №2. – С. 98–116.
18. Корінець Р.Я. Інформаційне забезпечення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: посібник для тих, хто хоче розвинути сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи / Р.Я.Корінець, М.Й. Малік, Я.Я.Рибак та ін. – К.: Едельвейс, 2015. – 128 с.

УДК 339.982

П.Г. НЕБОТОВ,

директор Державного науково–дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки

В.І. НОВОДЕРЕЖКІН,

заступник директора з наукової роботи Державного науково–дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки

К.В. НОВОДЕРЕЖКІНА,

радник директора Державного науково–дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки

Є.І. ІВАНОВ,

провідний науковий співробітник Державного науково–дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки

Оцінка потенційного впливу від виходу Великобританії з ЄС на розвиток економіки України

У статті розглянуто можливі наслідки виходу Великобританії з Європейського Союзу для економіки України. Проаналізовано структуру і динаміку зовнішньоторговельних відносин між Великобританією та ЄС. На основі використання економіко–математичного моделювання в системі GTAP розраховано вплив можливих змін режиму торгівлі між Великобританією та ЄС на динаміку основних макроекономічних показників України. Сформовано рекомендації щодо уникнення негативних наслідків виходу Великобританії з ЄС для вітчизняної економіки.

Ключові слова: зовнішня торгівля, дезінтеграція, економічне моделювання, GTAP, Brexit.

П.Г. НЕБОТОВ,

директор Государственного научно–исследовательского института информатизации и моделирования экономики.

В.И. НОВОДЕРЕЖКИН,

заместитель директора по научной работе Государственного научно–исследовательского института информатизации и моделирования экономики.

Е.В. НОВОДЕРЕЖКИНА,

советник директора Государственного научно–исследовательского института информатизации и моделирования экономики.

Е.И. ИВАНОВ,

ведущий научный сотрудник Государственного научно–исследовательского института информатизации и моделирования экономики.

Оценка потенциального влияния от выхода Великобритании из ЕС на развитие экономики Украины

В статье рассмотрены возможные последствия выхода Великобритании из Европейского Союза для экономики Украины. Проанализировано структуру и динамику внешнеторговых отношений между Великобританией и ЕС. На основе